

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI

Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky
před Evropským soudem pro lidská práva

Blokhin proti Rusku a
International Commission of Jurists proti České republice
(podklad k bodu 2d jednání Kolegia dne 22. listopadu 2018)

DOSAVADNÍ POSTUP VE VĚCI

Právní úprava řízení ve věcech dětí mladších 15 let o činu jinak trestném byla v souvislosti s rozsudkem Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Blokhin proti Rusku* a kolektivní stížností *International Commission of Jurists proti České republice* podané k Evropskému výboru pro sociální práva předmětem předchozích jednání Kolegia, která se konala dne 14. prosince 2016, 12. června 2017 a 28. února 2018.

Na počátku roku 2018 byla z podnětu Kolegia k této problematice ustanovena pracovní skupina, která se dosud setkala na dvou jednáních, a to 18. ledna a 13. června 2018. Z druhého jednání pracovní skupiny vyplynulo, že pro další postup ve věci bude vzhledem k rozcházejícím se názorům na problematiku potřebné, aby došlo ke zpracování analýzy, která by situaci dětí mladších 15 let při kontaktu s policejními orgány v řízeních o činu jinak trestném zmapovala. Bylo uzavřeno, že zpracování této analýzy bude vhodné s ohledem na expertízu v této oblasti svěřit Institutu pro kriminologii a sociální prevenci („IKSP“).

Z dosavadních jednání s IKSP vyplynulo, že při formulaci zadání analýzy bude nezbytné vzít v úvahu určité limity vyplývající z rozsahu působnosti této instituce. V současné době se v rámci pracovní skupiny ve spolupráci s IKSP pracuje na specifikaci zadání.

Níže přikládáme pro informaci zápis z druhého jednání pracovní skupiny.

**Zápis z druhého jednání pracovní skupiny k řízením
ve věcech dětí mladších 15 let o činu jinak trestném**
Ministerstvo spravedlnosti, 13. června 2018, 10:00 – 12:30 hodin

I. ABSENCE OBLIGATORNÍHO PRÁVNÍHO ZASTOUPENÍ DÍTĚTE V PŘEDPROCESNÍ FÁZI ŘÍZENÍ (POKRAČOVÁNÍ Z PRVNÍHO JEDNÁNÍ PRACOVNÍ SKUPINY)

A. VYJÁDŘENÍ NOVÝCH ÚČASTNÍKŮ PRACOVNÍ SKUPINY K UPLATŇOVÁNÍ SOUČASNÉ ÚPRAVY

Na úvod jednání pracovní skupiny se její noví členové, zástupci policejního prezidia a orgánů sociálně-právní ochrany dětí („OSPOD“), vyjádřili k obsahu prvního jednání pracovní skupiny, na kterém nebyli přítomni.

Zástupkyně policejního prezidia M. Kalousková popsala současné postupy policejního orgánu z hlediska praxe. Především uvedla, že v závislosti na závažnosti spáchaného činu jinak trestného by se dítě během provádění úkonů policejním orgánem mělo mít možnost vyjádřit. Při podání vysvětlení je dítě o právu na právní pomoc advokáta poučeno způsobem přiměřeným jeho věku a vyzoomění a poučení by měli být i jeho zákonní zástupci, neboť z pochopitelných důvodů se dítě v dané situaci bude pouze obtížně rozhodovat samo. Zároveň ovšem konstatovala, že v praxi se stává, že o této skutečnosti zákonný zástupce poučen není, a i pokud k poučení dojde, v převážné většině případů dítě ani zákonní zástupci práva na právního zástupce nevyužijí, neboť často pochází z prostředí, kde panuje nízké právní povědomí a zcela si neuvědomují výhody takového postupu. Uvedla také, že o podání vysvětlení dětí mladších 15 let policejní orgán vždy vyzoomí OSPOD, problém však spočívá ve skutečnosti, že ve světle ustanovení § 158 trestního řádu OSPOD není povinen se podání vysvětlení účastnit, ale je necháno na jeho posouzení, zda považuje svou přítomnost za nutnou, na rozdíl od § 102 trestního řádu, kde je přítomnost OSPOD obligatorní. Zástupkyně policejního prezidia dále upozornila, že se policejní orgány ve fázi prověřování často setkávají s žádostmi zákonných zástupců o možnost nahlížení do spisu. To ovšem způsobuje v praxi problémy, neboť dítě mladší 15 let není z hlediska trestního řádu v postavení obviněného, podezřelého ani poškozeného, a policejní orgány se tak často dotazují policejního prezidia, zda nahlížení mohou umožnit. V návaznosti na to zástupkyně policejního prezidia vyjádřila názor, že policejní orgán by měl více komunikovat se zákonným zástupcem dítěte či jeho opatrovníkem. Závěrem sdělila, že policie nevede statistiky, které by sledovaly, v kolika případech je právní zástupce přítomen podání vysvětlení dítěte mladšího 15 let. Za rok 2017 nicméně policejní prezidium evidovalo 1723 dětí do 15 let, které se dopustily protiprávního jednání (především loupeže, krádeže, poškození cizí věci, vydírání apod.).

Zástupce Ministerstva práce a sociálních věcí *D. Hovorka*, který v minulosti působil v OSPODu, potvrdil, že ve většině případů, ve kterých má dítě mladší 15 let podávat vysvětlení, je OSPOD policií vyzooměn. Uvedl však, že vyzoomění má spíše povahu žádosti o účast OSPODu u tohoto úkonu. Ačkoli zákony takovou účast výslovně nevyžadují, ze zvykové praxe v návaznosti na § 8 trestního řádu zástupci OSPOD svou účast jako povinnost vnímají a takového úkonu se snaží zúčastnit vždy, ledaže jim v tom brání závažná překážka. Co se týče víkendů a případů po pracovní době, OSPODy vedou pohotovost, nicméně i přesto vždy přítomnost pracovníka či kurátora zajistit nelze. Zmínil dále, že zákonní zástupci často žádají OSPOD o vysvětlení, co mohou a co nikoliv a zda mají právo být přítomni podání vysvětlení dítěte. Jednoznačná odpověď jim ovšem být dána nemůže, neboť praxe jednotlivých policejních orgánů je v tomto směru rozdílná. Zatímco někdy je umožněna účast zástupce OSPOD i zákonného zástupce, jindy je povolena pouze přítomnost zástupce OSPOD a zákonní zástupci nejsou připuštěni. Zástupce OSPOD také konstatoval, že z jeho vlastní zkušenosti vyplývá, že právní zastoupení advokátem při podání vysvětlení využívají především děti pocházející z dobře situovaných rodin. V Praze se tak tomu děje přibližně ve 20 % případů, v Brně tohoto práva využíváno není. Dále bylo vyjasněno, že obligatorní účast OSPOD u podání vysvětlení dítěte mladšího 15 let vyplývá pouze z pokynu policejního prezidenta závazného výhradně pro policejní orgány. OSPODy by tedy ocenily přesnější stanovení daného pravidla obligatorní účasti jejich zástupců legislativní cestou.

B. MOŽNOSTI POSÍLENÍ OCHRANY DÍTĚTE MLADŠÍHO 15 LET PŘI PODÁNÍ VYSVĚTLENÍ

K možnostem posílení ochrany dítěte bylo zástupkyní Nejvyššího soudu *M. Šámalovou* uvedeno, že z rozhodovací praxe Nejvyššího soudu v souvislosti s problematikou dětí mladších 15 let, které se dopustí činu jinak trestného, nevyplývají nedostatky právní úpravy, ale jde případně o neplnění stanovených povinností příslušníky daných orgánů v praxi. Typicky může jít o nevyzoomění zákonných zástupců nezletilého o jeho podání vysvětlení. Podle názoru zástupkyně Nejvyššího soudu by spíše bylo namístě upravit, kdy u úkonu ve věci dítěte mladšího 15 let musí být přítomen

ustanovený opatrovník, pokud u něj zákonný zástupce z určitých důvodů nemůže být. Účelem tohoto opatření by bylo zajistit, aby dítě u výsledku nebylo nikdy samotné. K tomu bylo v diskuzi poznamenáno, že v praxi může přítomnost zákonného zástupce být naopak pro dítě velmi stresující a může také negativně ovlivnit jeho vůli komunikovat s policisty. Mnohdy též zákonný zástupce může být do protiprávní činnosti zapojen. Na tyto skutečnosti by měl být brán zřetel při případném stanovení obligatorní účasti zákonných zástupců při těchto úkonech. Nadto bylo doplněno, že případy, kdy u podání vysvětlení není přítomen nikdo jiný kromě vyslychajícího policisty a dítěte, jsou již dnes zcela výjimečné.

V navazující diskuzi zástupkyně Nejvyššího soudu argumentovala, že se myšlenka změny právní úpravy jeví jako předčasná, neboť její stávající podoba bude předmětem posouzení Evropského výboru pro sociální práva, a bylo by tedy vhodnější vyčkat jeho závěrů. Bylo také zdůrazňováno, že se přípravné řízení nekoná „proti dítěti“, nýbrž „ve věci dítěte“, a policejní orgán tedy nesmí s dítětem nakládat jako s osobou, proti které se vede řízení. Tento koncept by byl ovšem narušen, pokud by dítěti byl přiznán obhájce. Jednalo by se pak již o trestní řízení proti osobě a bylo by nutné proti dítěti postupovat jako proti podezřelému, resp. obviněnému. Obligatoční zastoupení advokátem u podání vysvětlení dítěte mladšího 15 let bylo navíc označeno za nekoncepční vzhledem k systematické stávající úpravě. Na druhou stranu bylo připuštěno, že je možné řešit ujasnění rolí jednotlivých osob v řízení ve věci dítěte mladšího 15 let o činu jinak trestném a zpřesnit povinnosti policejních orgánů vůči těmto osobám, tak aby se řešily již zmíněné problémy vyvstávající z praxe. Podle části pracovní skupiny by bylo vhodné zaměřit se především na postavení zákonného zástupce a opatrovníka, neboť ti pak mohou sami zajistit dítěti advokáta jako zmocněnce v civilním řízení.

S odkazem na § 218 a 219 rozsudku *Blokhin proti Rusku* (č. 47152/06, rozsudek velkého senátu ze dne 23. března 2016) *P. Konůpka* z kanceláře vládního zmocněnce navázal s vysvětlením, že Evropský soud pro lidská práva („Soud“) posuzuje soulad s článkem 6 Evropské úmluvy o lidských právech („Úmluva“) tak, že není rozhodné, zda vnitrostátní právo danou problematiku upravuje trestními či civilními normami. Klíčové je, že položení důrazu na nápravu, pomoc a resocializaci dítěte nesmí vést k snížení procesní ochrany ve fázi, v níž jsou zjišťovány skutkové okolnosti věci a její právní kvalifikace. Pokud dítěti může být uloženo opatření spočívající ve zbavení svobody, právní záruky musí být v zásadě stejné, jaké jsou k dispozici v trestním řízení. *P. Konůpka* též připomněl, že výbor OSN pro práva dětí vykládá článek 40 Úmluvy o právech dítěte (např. v Závěrečných doporučeních ve vztahu k České republice z roku 2011 či Obecném komentáři č. 10/2007) tak, že procesní záruky v řízení s dětmi ve věku pod hranicí trestní odpovědnosti nesmí být nižší, než kterými disponují děti, které již jsou trestně odpovědné. V reakci na tyto argumenty následně *A. Hofschneiderová* z Ministerstva práce a sociálních věcí uvedla, že by se mělo vzít v potaz, že Soud i dokumenty OSN akcentují u osoby přítomné u podání vysvětlení právní vzdělání a připomněla, že toto omezuje úlohu pracovníků OSPOD, neboť jako sociální pracovníci relevantní právní vzdělání nemají, a nemohou tedy podat dostatečnou právní pomoc.

Následně bylo shrnuto, že pracovní skupina se shoduje na tom, že by bylo vhodné posílit ochranu dítěte při prvním kontaktu s policejním orgánem. Rozporné ovšem v rámci skupiny zůstalo, jakým způsobem zvýšení ochrany dosáhnout, zda obligatočním ustanovením advokáta dítěti, či spíše posílením postavení zákonného zástupce nebo jiným obdobným způsobem.

V návaznosti na tento rozpor byl v obecné rovině diskutován účel eventuálních změn právní úpravy v této oblasti. Zatímco na jedné straně bylo argumentováno, že účelem změny by bylo posílení ochrany dítěte a naplnění mezinárodních závazků, kterými je Česká republika vázána, bylo proti tomu namítáno, že změna právní úpravy by měla být primárně motivována zjištěnými faktickými nedostatky a snahou o jejich řešení. K tomu bylo upozorněno, že v současné době neexistují poznatky o nedostatcích z praxe, ani nebyl současný stav shledán Ústavním soudem za

jakkoli závadný. Tomuto stanovisku bylo oponováno s tím, že účelem změny by byla snaha budoucí rozpory řešit s předstihem, nebo se jim zcela vyhnout právě včasnou změnou právní úpravy.

V souvislosti s nedostatky v praxi bylo diskutováno, jakým způsobem je lze účinně zjistit. Byl rekapitulován výsledek jednání s Institutem pro kriminologii a sociální prevenci („IKSP“) v návaznosti na předchozí jednání pracovní skupiny a shrnuto písemné vyjádření IKSP, ve kterém byla uvedena řada překážek značně limitujících možný empirický výzkum IKSP. Jednalo se zejména o nemožnost zkoumání policejních spisů či provedení rozhovorů s dětmi. Výzkum by tedy spočíval pouze na nepřímém zkoumání soudních spisů. Část diskutujících i s uznáním daných omezení možného výzkumu navrhla vyjít ze spisových materiálů soudů, k nimž jsou připojeny i policejní spisy, k čemuž bylo doplněno, že tento postup by byl navíc nutným základem pro důvodovou zprávu k případnému návrhu změn právní úpravy. K tomuto postupu zástupce ÚMPOD, Z. Kapitán, konstatoval, že empirickým výzkumem spisů bude zjištěna pouze část objektivní pravdy, neboť jde také o pocity samotných dětí. Navrhl tudíž zpracovat i případové studie, a zjistit tak individuální zkušenosti jednotlivých dětí i za cenu toho, že vzhledem k tomu, že je ÚMPOD schopen se dostat jen k jednotkám případů, zkoumaný vzorek pravděpodobně nebude reprezentativní.

Na závěr diskuze o problematice právního zastoupení dítěte mladšího 15 let při prvním podání vysvětlení na policii bylo konstatováno, že se vyčká výsledku kolektivní stížnosti podané proti České republice organizací *International Commission of Jurists* k Evropskému výboru pro sociální práva, která se mimo jiné zaměřuje právě na tento aspekt české právní úpravy soudnictví ve věcech mládeže a její namítaný rozpor s článkem 17 Evropské sociální charty.

Dále bylo dohodnuto, že v zájmu osvětlení případných nedostatků z praxe se přistoupí k výzkumu spisových materiálů soudů a za tímto účelem bude opět osloven IKSP. Účastníci byli vyzváni, aby zaslali návrh výzkumných otázek, o kterých se domnívají, že by měly být součástí výzkumu.

II. MOŽNOST VYSLÝCHAT SVĚDKY

Dále se pracovní skupina zabývala druhým bodem podkladového materiálu, tedy právem dítěte mladšího 15 let dát vyslýchat svědky v řízení o činu jinak trestném před soudem. V diskuzi ohledně tohoto bodu bylo argumentováno, že již dnes úprava obsahuje právo dítěte dát vyslýchat svědky v řízení před soudem, neboť hlava třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže stanoví, že se subsidiárně uplatní předpisy upravující občanské soudní řízení, jež právo nechat vyslýchat svědky dostatečně zajišťují. Soud může v občanském soudním řízení provést důkaz, tedy i výslech svědka, na návrh stran. Proti tomuto stanovisku byl však vznesen argument, že trestní i civilní řízení obsahují rozdílné záruky týkající se čtení úředních záznamů o podání vysvětlení. Zatímco v civilním řízení bude takový úřední záznam standardním listinným důkazem, v trestním řízení bude úřední záznam o podání vysvětlení moci být proveden pouze za splnění poměrně striktních podmínek § 211 trestního řádu. Vnitrostátní úprava civilního řízení soudci neukládá při provádění důkazů svědeckými výpověďmi postupovat tak, jak pro řízení ve věci dítěte mladšího 15 let o činu jinak trestném, v němž mu hrozí uložení opatření spočívajícího ve zbavení svobody, Soud definoval v rozsudku *Blokhin proti Rusku* (cit. výše). Soud na tato řízení právě s ohledem na závažnost opatření, které může být dítěti uloženo, pohlíží jako na *trestní ve smyslu článku 6 Úmluvy*. Tomuto bylo oponováno tím, že o daném typu řízení nelze mluvit jako o *trestním*, nebo *kvazitrestním*, tudíž nelze článek 6 Úmluvy v jeho trestní větvi vůbec aplikovat. Dále bylo k tomuto rozporu poznamenáno, že je třeba na problém hledět i z pohledu dítěte, jemuž nezáleží na formální kategorizaci řízení v jeho věci.

V návaznosti na tuto diskuzi bylo upozorněno také na to, že Nejvyšší soud se doposud nemusel zabývat případem, kdy by v řízení ve věci dítěte mladšího 15 let o činu jinak trestném soud odmítl provést účastníkem navržený důkaz a účastník by toto následně rozporoval.

Závěrem bylo konstatováno, že se tato problematika jeví úzce provázána s již diskutovaným charakterem řízení ve věci dítěte mladšího 15 let o činu jinak trestném z pohledu článku 6 Úmluvy, jež se ukázal jako sporný již při projednávání možné úpravy obligatorního právního zastoupení dítěte při podání vysvětlení, a že i důvody rozdílných názorů jsou podobné.

III. NEDORUČOVÁNÍ KONEČNÉHO ROZHODNUTÍ POLICEJNÍHO ORGÁNU V PROVĚŘOVÁNÍ DÍTĚTI A NEMOŽNOST PODAT PROTI TOMUTO ROZHODNUTÍ STÍŽNOST, UMOŽNĚNÍ PŘÍSTUPU DO POLICEJNÍHO SPISU BĚHEM PŘEDPROCESNÍ FÁZE ŘÍZENÍ

Ohledně bodu kolektivní stížnosti, že dítěti není doručováno usnesení o odložení věci z důvodu nepřipustnosti trestního stíhání pro nedostatek věku, a tudíž proti tomuto není možné podat stížnost, bylo poznamenáno, že kolegium Nejvyššího soudu rozhodlo, že státní zástupce není povinen vždy podat návrh na uložení opatření, pokud policejní orgán věc odloží pro nedostatek věku. Státní zástupce k návrhu na uložení opatření nepřistoupí, pokud shledá, že jednání dítěte mladšího 15 let není činem jinak trestným. Je to tudíž právě státní zástupce, který může v tomto případě institut stížnosti nahradit, neboť vyhodnotí, zda je nutné podat návrh na uložení opatření, a tím je proces dostatečně korigován. Bylo doplněno, že instrukcí pro státní zástupce je v tomto ohledu také pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 7/2009.

K možnosti nahlédnout do spisu v předprocesní fázi řízení bylo konstatováno, že podle současné právní úpravy do spisu nahlédnout lze i ve fázi prověřování; v této fázi řízení však může být toto právo z legitimních důvodů odepřeno. Navíc ihned po podání návrhu na uložení opatření státním zástupcem se anonymizovaný policejní spis stává součástí spisového materiálu daného civilního řízení a oprávněné osoby do něj pak mohou nahlédnout bez omezení. Z těchto důvodů je možné uvažovat pouze nad metodickým vedením v dané oblasti; zákonná úprava se nejeví vykazovat deficity.

IV. ZÁVĚR

Na závěr bylo shrnuto, že ohledně případné změny právní úpravy bude nutné dále sledovat judikaturu Soudu rozvíjející rozsudek ve věci *Blokhin proti Rusku* a vyčkat rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ve věci výše zmíněné kolektivní stížnosti proti České republice. Bude též osloven IKSP s žádostí o provedení výzkumu. O výsledcích diskuze bude také referováno na plénu Kolegia expertů k výkonu rozsudků Soudu a implementaci Úmluvy.

V Praze dne 21. června 2018

Vypracovali: Lukáš Horňák, Diana Šmídová

Schválil: Petr Konůpka